

Landeszeughaus

Spremna knjižica

Začetki orožarne dežele Štajerske

Vojvodine Štajerska, Koroška in Kranjska, ki so tvorile tako imenovano notranjo Avstrijo, so bile v obdobju od 15. do 18. stoletja prizorišče dolgotrajnih oboroženih napadov in spopadov z madžarskimi uporniki ter z Osmanskim cesarstvom.

To je bil tudi razlog za to, da so štajerski deželni stanovi med letoma 1642 in 1647 zgradili »pokrajinsko orožarno« po načrtih Antonia Solarja. Kot skladišče orožja je bila orožarna od tedaj najpomembnejše središče za bojno opremo na jugovzhodu habsburškega cesarstva.

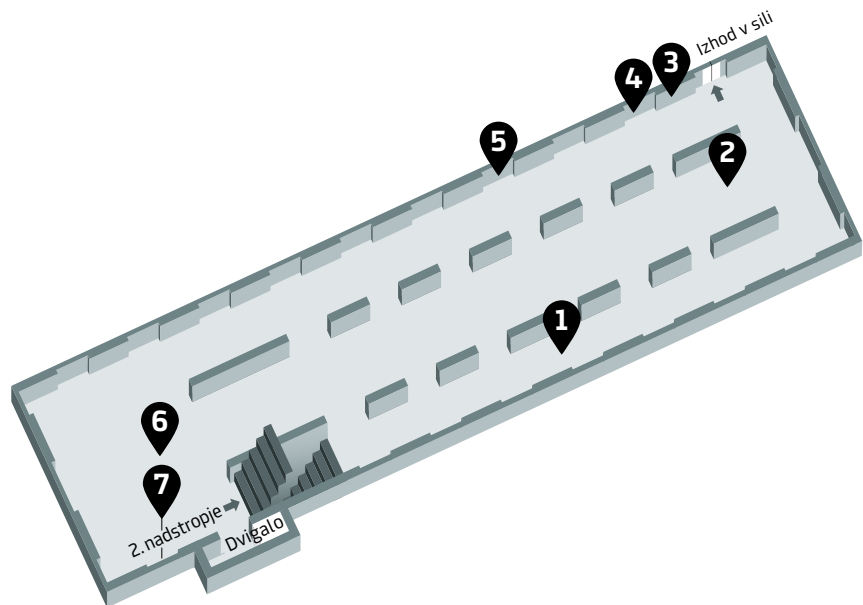
Po koncu oboroženih spopadov v 18. stoletju je orožarna izgubila pomen in vlogo. Ko je Marija Terezija v okviru reforme izdala sklep o koncentraciji vojaških zadev v eni ustanovi ter posledično o zaprtju orožarne v Gradcu, so deželni stanovi zaprosili, naj se ohrani kot »spomenik deželne zgodovine«. Leta 1882 je bila prvič dostopna za javnost. Z vključitvijo v zavod Joanneum, ki ga je ustanovil nadvojvoda Janez, je konec 19. stoletja končno prešla v muzejsko zbirko.

Danes velja orožarna dežele Štajerske za največjo ohranjeno zgodovinsko orožarno sveta. Z 32.000 predmeti je priča obdobja spopadov, spomenik deželne zgodovine, občutljiva dediščina ter izziv za restavratore in muzeologe.

1. nadstropje: strelno orožje

V prvem nadstropju je na ogled predvsem strelno orožje iz 16., 17. in 18. stoletja: to so topovi, možnarji in arkebuzi, ki so jih uporabljali za branjenje utrdb. Za pehoto v iztekajočem se 16. stoletju so muškete zaradi povečanega dosega in prodornosti postale najpomembnejše orožje. Konjenica je uporabljala manjše, lažje strelno orožje, kot so pištole, in arkebuzi. Slednje so bile dolge samo en meter. Konjenica z lahkim orožjem se je zato imenovala tudi arkebuzijski jezdec.

1 S tehničnim razvojem strelnega orožja je prišlo do specializacije v proizvodnji. Vendar so orožarji, puškarji in puškarji kopitarji v proizvodnji sodelovali. Številne majhne zasebne puškarske manufakture iz 16. stoletja so bile v 17. stoletju nadomeščene z velikimi obrati v krajih Borovlje/Ferlach, Deutschfeistritz, Trautenfels in Steyr.

2 Za nabavo, skladiščenje in izdajo orožja so bili odgovorni tako imenovani orožarski skrbniki. S predmetno tehtnico so skrbniki orožja tehtali topove ter smodnik in krogle, ker so jih plačevali po teži, ne po številu kosov.

3 S tako imenovanimi arkebuzami so zaradi velike teže – tehtale so do 32 kilogramov – streljali z obzidja ali iz strelnih lin.

4 Bajoneti so rezila, nasajena ali na cev puške ali na cev poleg puškine cevi, da se je puška lahko uporabljala tudi kot vbodno orožje.

5 Za skladiščenje in prevoz bojne opreme je bilo namenjeno dvojno škripčevje, ki je bilo montirano na ostrejšju orožarne. Z njima so dvigovali velike košare, v katerih je bilo orožje.

6 V iztekajočem se 18. stoletju so francoske enote zasedle tudi Gradec. Da ne bi bili prisiljeni francoskim enotam predati topov v orožarni, je bil največji delež topov prenesen v današnjo Srbijo. Ker so bili topovi pozneje v Srbiji prodani, je danes v orožarni dežele Štajerske ohranjenih samo nekaj kosov prvotnih topov.

7 Leta 1652 je graški livar Conrad Seiser od štajerskih deželnih stanov prejel naročilo za izdelavo tega možnarja. Na njem se vidi štajerski panter kot grbovna žival naročnikov.

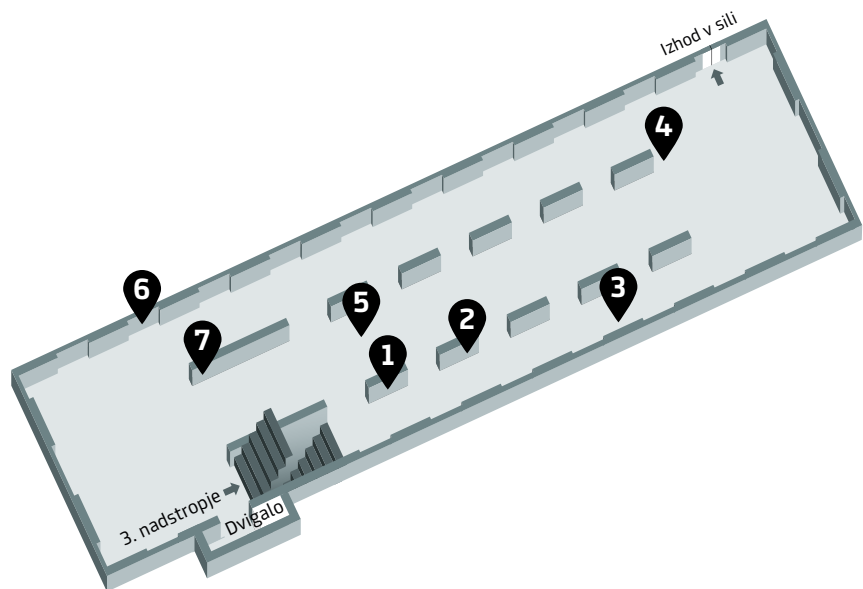

8 Največja nevarnost za železne sestavne dele je rja, ki se lahko pojavi zaradi prevelike zračne vlage ali neustreznega stika s predmeti. Za lesena kopita in za usnje pa je problematična premajhna zračna vlaga. Danes za najboljše ohranjanje predmetov skrbi ekipa štirih restavradorjev.

2. nadstropje: čelade, oklepi in pištole

V drugem nadstropju so predvsem oklepi, ki so se razlikovali po zvrsti vojaških enot. Težka konjenica je imela oklep, imenovan kiras, ki je segal do kolen. Lahka konjenica je bila zaščitena z arkebuzirjevimi oklepi, ki so bili brez ščitnikov za kolena. Nemški najemniki, ki so se borili peš, pa so imeli posebne oklepe prav zanje.

1 Vrsta in oblika čelad sta se v toku časa in z razvojem orožarske tehnike zmeraj znova spreminjali. Za jezdece so bile predvidene zaprte vizirske čelade in odprte napadalne čelade, imenovane šišak (»Zishagge«). Nemški najemniki so imeli čelade morion.

2 Štajerski deželni stanovi so si prizadevali, da bi z davčnimi olajšavami v Gradec privabili najboljše izdelovalce oklepov, med njimi je bil leta 1571 tudi Israel Burckhart. Ko je pobegnil iz Gradca, ker je bil preveč zadolžen, je bila njegova žena Regina prisiljena voditi delavnico naprej, da je lahko poravnala obveznosti svojega moža z izdelki. Ker je morala od vsakega oklepa odbiti znesek za poplačilo dolgov, je Regina Burckhart bila prisiljena izdelovati veliko oklepov. V njeni delavnici so nastali številni ohranjeni oklepi za težko konjenico.

3 Izdelovalci oklepov so izvajali samostojno obrt. Posamezne dele oklepov so s posebnim orodjem oblikovali iz pločevine in so jih potem povezali z usnjnimi trakovi in s kovicami.

4 Pištole na kolesni celin so bile del opreme tako težke konjenice kot tudi arkebuzirjev. Bile so vtaknjene v toke, to so torbe iz trdega usnja, ki so bile pritrjene na sedlo konja.

5 Težka konjenica je bila do sredine 17. stoletja elitna vojaška konjeniška enota dežele Štajerske. Oklepi so tehtali do 25 kilogramov, z zaprto čelado, ovratnikom, ščitniki rok, z oprsno in s hrbtno ploščo, z železnimi rokavicami in s kolenskimi ščitniki pa so nudili tudi posebno zaščito. Relativna majhnost oklepov je posledica tega, da je takrat povprečna višina oseb znašala 160–165 cm.

6 Številne pištole, namenjene višjim oficirjem, so bogato okrašene. Okras tega orožja ni iz slonovine, temveč gre za intarzije iz govejih kosti. Veliko tega ročnega strelnega orožja na kolesni celin ima značilni krogljčasti glavič. Ti so prišli v 16. stoletju iz Nürnberga v Gradec in so se imenovali »puffer«.

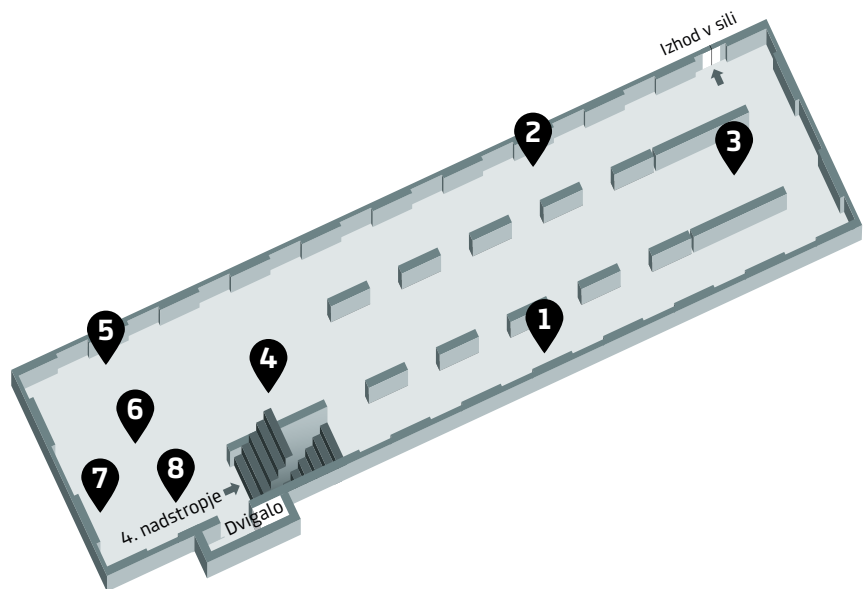
7 Husarji so bili lahka konjenica, ki so nosili železno verižno srajco in »zložljiv oklep«. Prsni in hrbtni del oklepa je sestavljalo več železних obročev, ki so jih usnjeni trakovi in kovice povezovali tako, da je bila omogočena gibljivost jezdecev.

3. nadstropje: preizkus prebojnosti

V tretjem nadstropju so shranjeni predvsem oklepi iz nemških delavnic. Cesarski stanovi so bili pripravljene finančno podpreti notranjo Avstrijo v spopadih z Osmanskim cesarstvom. Vendar so pomoč pogojevali s tem, da je bilo treba bojno opremo kupiti v nemških orožarskih središčih. Na ta način je v drugi polovici 16. stoletja prišlo do živahnih trgovskih odnosov z Augsburgom, Nürnbergom in s Suhlom. V tretjem nadstropju je še drugo težišče, kjer so shranjeni konjski oklepi za plemstvo in turnirski oklepi.

1 2 Na nekaterih oklepih so vidni znaki kakovosti južnonemških orožarskih središč Nürnberg in Augsburg. Te znamke so bile zavezujoči znak kakovosti in so nadomestile preizkus prebojnosti.

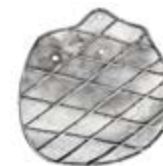
3 Michael Witz mlajši, mojster ploščatih oklepov v Innsbrucku, je okrog leta 1550 izdelal ta paradni oklep za žal neznano visoko osebnost. Oklep krasi klepano, polirano listje, ki dekorativno odstopa od zatemnjene podlage.

4 Na številnih oklepih in čeladah so vidne vdolbine, ki so posledica preizkusov prebojnosti. Da bi preverili kakovost kupljenih oklepov, so izbrali nekatere kose dobavljene serije oklepov in jih iz razdalje desetih do dvanajstih metrov obstreljevali s pištolami. Če krogle oklepov niso prebile, so kupili celotno serijo, sicer pa je moral izdelovalec oklepov poskrbeti za nadomestilo na lastne stroške.

5 Veliko nemških pregovorov izvira iz vojaškega področja. Če (dobesedno) lomimo sulico za nekoga, to pomeni, da se potegujemo za to osebo. Ta pregovor izvira iz časov turnirjev, točneje v tako imenovanem bodanju s sulicami, kar je bil dvoboj na konju s sulico. Ker se udeleženci turnirjev niso borili zase, temveč so svoj trud posvetili drugim, na primer plemiški dami, so lomili sulico za te osebe.

6 Oklepi, izdelani posebej za konje, so dragoceni. Karl Graf von Stubenberg je tak konjski oklep, ki je tehtal 42 kilogramov, podaril Joanneumu leta 1814. Oklep je po vsej verjetnosti izdelal izdelovalec oklepov Konrad Seusenhofer iz Innsbrucka, medtem ko je jedrarski slikar Daniel Hopfer iz Augsburga izdelal okras.

7 Tako imenovani reliefni oklepi spadajo med najstarejše oklepe v orožarni in se odlikujejo že v inventarju iz leta 1557. Oznaka »riefel« pomeni posebno oblikovanje površine pločevine: žlebi so bili od znotraj navzven izdolbeni in so relativno tanki pločevini oklepa zgodnjega 16. stoletja dajali več stabilnosti, hkrati pa so bili modni dodatek.

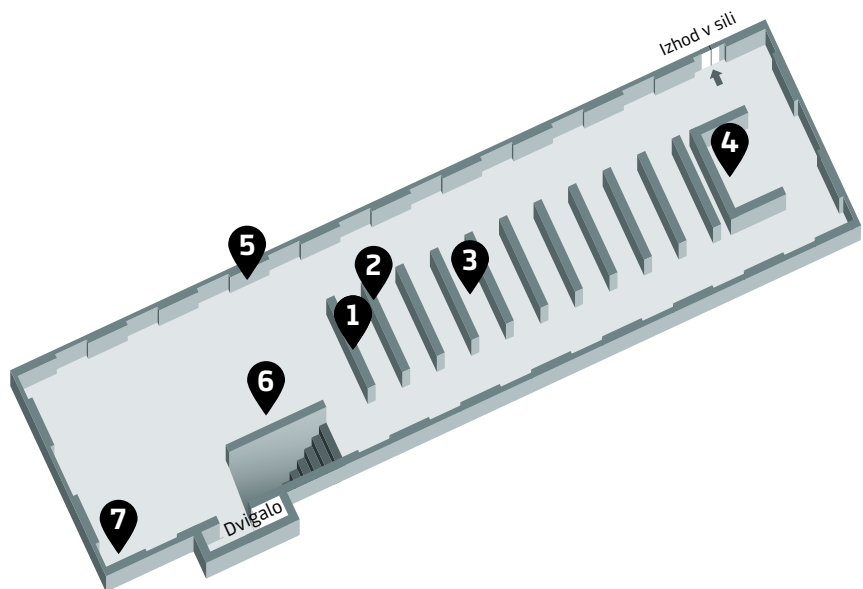

8 Znotrajavstrijski deželni knez Karel II. je na nagrobniku v samostanu Seckau upodobljen v polnem oklepu. Izvirnik tega oklepa je danes v orožarni dežele Štajerske. Izdelal ga je izdelovalec oklepov Conrad Richter iz Augsburga, ki so ga štajerski deželni stanovi povabili v Gradec, ker je veljal za najboljšega v svoji obrti.

4. nadstropje: buzdovani, helebarde in španski jezdeci

Hladno orožje in orožje na drogu so se uporabljali v bojnih spopadih pred izumom strelnega orožja. Medtem ko je bilo orožje na drogu, kot so helebarde, sulice in buzdovani glavno orožje pehote, je konjenica uporabljala predvsem orožje za boj iz bližine (meče in sablje). Ko je ročno strelno orožje postalo učinkovitejše, je ob vojnih spopadih postopoma izginilo orožje na drogu, ostalo pa je v uporabi kot reprezentativni in okrasni element, na primer kot orožje gard. Podobno velja za hladno orožje, ki je v 19. stoletju kot bočno orožje postalo orožje državnih uradnikov in del njihove uniforme.

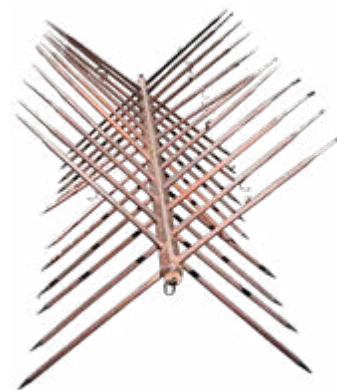
1 Veliko orožja na drogu v orožarni je iz zgornjeavstrijskih delavnic in je bilo prevažano mimo več mitnic na vozovih v Gradec. Ker so kopja in helebarde veljale kot pošiljke, pomembne za vojno, so deželni stanovi pri deželnem knezu zaprosili za posebna dovoljenja za dobavitelje in so na ta način lahko obšli plačevanje običajnih mitnin.

2 Ko so enote turškega vezirja Kare Mustafe leta 1683 oblegale Dunaj, so štajerski deželni stanovi ugotovili, da je ogrožena tudi severna in vzhodna meja dežele Štajerske. Poleg obo-roženih najetih vojakov so mejo varovali tudi kmečki podložniki. Moški, neizkušeni v boju, so bili opremljeni z buzdovani, s kiji, pritrjenimi na lesenih drogov z vbitimi železnimi konicami.

3 Španski jezdec je iz prečnega trama, večkrat preboden s kopjem, ki je bil namenjen obrambi pred napadi konjenice ter kot zapora cest in mostov ali pa za varovanje prostora taborjenja.

4 Bogati jedkavi vzorci na tem orožju na drogu so sporočali o stopnji pomembnosti njihovega položaja. Pri tehnologiji jedkanja se železna površina najprej prevleče z materialom, odpornim proti kislinam, npr. z voskom. Potem se z jedkalno iglo vreže želena risba, ki se nato prelije s kislino. Po odstranitvi sloja, odpornega proti kislini, se risba očrni.

5 Za izdelovanje hladnega orožja je bilo treba izpolnjevati dva pogoja, ki sta se pravzaprav izključevala. Po eni strani so morala biti rezila trda, da se ne bi prehitro obrabila, po drugi pa so morala biti tako elastična, da se niso zlomila. Tako imenovani kovači rezil so obvladali to umetnost. Njihovi mojstrski znaki so do danes vidni na skorajda vseh mečih in sabljah orožarne.

6 Razvoj orožja je spremenil tudi vojaško strategijo in je na primer privedel do vrednotenja pehotnih enot. S temi ščiti rondaši, ki so tehtali do 15 kilogramov, so se pehotne enote varovale pred obstreljevanjem.

7 Tako imenovane obojeročne sablje naj bi prebile sovražnikove vrste. Zaradi dolžine od enega do dveh metrov so jih uporabljali z obema rokama, kar je zahtevalo posebno usposobljenost vojakov in je bilo tudi bolj plačano.

Arhitektura orožarne dežele Štajerske

V novem veku so orožarne nastajale kot poseben tip zgradb, z značilno funkcionalno arhitekturo, v katerih so se najprej shranjevali zgolj topovi, pozneje vso orožje in oklepi. Razporeditev bojne opreme v orožarni je sledila namembnosti in je bila usmerjena v učinkovito koriščenje prostorskih razmer. Težki topovi in pritikline so bili vedno shranjeni v pritličju, medtem ko je bila oprema za pehoto in konjenico v zgornjih nadstropjih na policah, podstavkih za puške, na stropih in stenah po zvrsti orožja. Kot namenska zgradba brez okrasja je bila graška orožarna reprezentativnega videza zgolj na fasadni strani na osrednji ulici Herrengasse: Umetniški elementi so panter kot štajerski znak vrhovnosti ter grbi petih poslancev, v katerih odgovornost je spadala orožarna. V nišah na obeh straneh portala so stali spomeniki bogov Marsa in Minerve kot utelešenja obrambne sposobnosti.

Besedilo in zasnova: Team Landeszeughaus

Urejanje: Jörg Eipper Kaiser

Prevod: Y'Plus

Fotografije: UMJ/N. Lackner

Grafika: Andrea Weishaupt, Katharina Schwarz